

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ**USING THE CAPABILITIES OF OPERATIONAL UNITS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT**

**Тарасенко В.Є., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ**

Стаття присвячена дослідженню діяльності, пов'язаної із використанням можливостей оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля в умовах чинного Кримінального процесуального законодавства. Зазначається про важливість протидії екологічним злочинам, вчинення яких загрожує як здоров'ю, так і життю громадян. Підкреслено про складність розслідування злочинів проти довкілля, а тому повно та об'єктивно встановити всі обставини кримінального правопорушення можливе за допомоги оперативних підрозділів, які мають право проводити весь комплекс гласних та негласних заходів, передбачених законом «Про оперативно-розшукову діяльність».

Приділено увагу аналізу відповідних положень КПК України, інших нормативних актів, що зобов'язують слідчого залучати оперативні підрозділи до розслідування злочинів проти довкілля, шляхом надання доручень щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також їх участі у тих процесуальних діях, що проводить слідчий. Зокрема на місці події оперативні підрозділи за дорученням слідчого обстежують територію забруднення, опитують осіб, які проживають або працюють поблизу місця, у т.ч. на підприємствах, що можуть бути джерелом забруднення, збирають додаткову інформацію про подію та осіб, які причетні до вчинення екологічного злочину.

Акцентовано увагу на важливості оперативного супроводження кримінальних проваджень за фактами злочинів проти довкілля, в межах якого здійснюється аналітична діяльність, висовуються та відпрацьовуються версії, плануються та проводяться оперативно-пошукові та слідчі дії, що спрямовані на встановлення усіх обставин вчинених злочинів проти довкілля, розшук підозрюваних, нейтралізацію протидії досудовому розслідуванню, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, тощо.

Підкреслюється, що оперативне супроводження кримінальних проваджень регламентовано відомчими нормативними актами МВС України, а тому пропонується внести доповнення до ст. 41 КПК України з метою процесуального закріплення зазначеної діяльності.

Ключові слова: злочини проти довкілля, забруднена територія, досудове розслідування, оперативне супроводження кримінального провадження, слідчий, прокурор, оперативні підрозділи.

The article is devoted to the study of activities related to the use of the capabilities of operational units during the investigation of criminal offenses against the environment under the current Criminal Procedure Law. The importance of combating environmental crimes, the commission of which threatens both the health and life of citizens, is noted. It is emphasized that the investigation of crimes against the environment is difficult, and therefore it is possible to fully and objectively establish all the circumstances of a criminal offense with the help of operative units, which have the right to carry out the entire range of overt and covert measures, provided for by the law "On operative and investigative activities"

Attention is paid to the analysis of the relevant provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, other normative acts, which oblige the investigator to involve operative units in the investigation of crimes against the environment, by issuing instructions for conducting investigative (investigative) actions and covert investigative (investigative) actions, as well as their participation in those procedural actions carried out by the investigator. In particular, at the scene of the incident, operative units, on the instructions of the investigator, examine the area of contamination, interview people who live or work near the place, including at enterprises that may be a source of pollution, collect additional information about the event and persons involved in committing an environmental crime.

Attention is focused on the importance of operational support of criminal proceedings based on the facts of crimes against the environment, within which analytical activities are carried out, versions are put forward and worked out, search and investigative actions are planned and carried out promptly, aimed at establishing all the circumstances of committed crimes against the environment, searching for suspects, neutralizing opposition to pretrial investigation, ensuring the safety of participants in criminal proceedings, etc.

It is emphasized that operational support of criminal proceedings is regulated by departmental regulations of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, and therefore it is proposed to make additions to Article 41 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to procedurally consolidate the specified activity.

Key words: crimes against the environment, contaminated area, pre-trial investigation, operational support of criminal proceedings, investigator, prosecutor, operational units.

В сучасних умовах в Україні однією з найважливіших завдань є протидія екологічній злочинності, оскільки забруднення довкілля відбивається на здоров'ї людей, зростає кількість генетичних захворювань, при цьому тривалість життя скорочується. Згідно статті 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. А відповідно до статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1, ст.ст.13,50]. Відповідно, головним завданням кримінального процесу України є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, у тому числі, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальними діяннями. [2, ст. 3].

Кримінальні правопорушення проти довкілля передбачені ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря», ст. 242 КК України «Порушення правил охорони вод», ст. 243 КК України «Забруднення моря», ст. 239 КК України «Забруднення або псування земель», ст. 240 КК України «Порушення правил охорони надр» та ін. [3, розд. VIII]. Успішна протидія злочинам проти довкілля можлива лише за умови тактично і методично правильно налагодженого співробітництва та організації взаємодії слідчих та іншими органами та підрозділами Національної поліції, а також з відповідними службами екологічного контролю. Це дає можливість повно та об'єктивно встановити всі обставини кримінального правопорушення. Важлива роль при цьому відводиться оперативним підрозділам, які згідно закону «Про оперативно-розшукову діяльність» мають право проводити весь комплекс гласних та негласних заходів, передбачених цим нормативним актом [4, ст. 8].

У науковій площині питання використання можливостей оперативних підрозділів у кримінальному провадженні досліджувалися у працях українських науковців С.В. Албула, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Я. Ю. Кондратьєва, Д. Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, Б.Г. Розовського, Р.В. Тарасенка та інших.

Разом з тим, проблема використання можливостей оперативних підрозділів з метою розслідування злочинів проти довкілля в умовах чинного Кримінального процесуального законодавства, розглядалася недостатньо та потребує окремого дослідження.

Згідно Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [5, п. 1], основним завданням взаємодії є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі проти довкілля, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Забруднення довкілля може проявлятися у різних формах, як забруднення атмосферного повітря так і забруднення окремих ділянок місцевості, водосховищ, виробничих споруд тощо. Повідомлення про порушення правил охорони навколишнього середовища в правоохоронні органи, як правило, надходять від відповідних служб екологічного контролю; громадян; установ, а також від оперативних підрозділів.

Органи досудового розслідування уповноважені в межах їхньої компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним законодавством України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, він уповноважений починати досудове розслідування за наявності відповідних підстав, проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, доручати їх проведення відповідним оперативним підрозділам, повідомляти за погодженням із прокурором особи про підозру, застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження, за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження, приймати інші процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального [2, ст. 40]. Разом з тим, слідчий не спроможний самостійно здійснювати зазначені повноваження на достатньому рівні, оскільки їхня реалізація передбачає також застосування негласних форм та методів роботи, характерних для оперативних підрозділів. Законом України «Про Оперативно-розшукову діяльність» [4, ст. 8, 11] надає оперативним підрозділам права опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу (п. 1 ч. 1 ст. 8), мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 13 ч. 1 ст. 8), використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 КПК України (п. 14 ч. 1 ст. 8). Ст. 11 зазначеного Закону зобов'язує органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності, у тому числі, для встановлення усіх обставин вчиненого кримінального діяння проти довкілля.

Особливо важлива допомога оперативних підрозділів під час виїзду у складі слідчо-оперативної групи на місце події. Місце події злочинів проти довкілля, як правило, включає в себе місце поширення забруднення і місце виявлення наслідків у вигляді загибелі тварин, захворювання людей тощо, тобто визначається за розмірами тієї території, де зосереджені сліди події.

Одним з питань, що з'ясовуються в процесі огляду місця події, є встановлення джерела забруднення, яке може бути пов'язане зі скиданням шкідливих речовин у воду або їх викидом у повітря. Воно безпосередньо пов'язано з частиною території або повітряного простору, котрий, як правило, до нього прилягає [6, с. 347]. На місці події оперативні підрозділи за дорученням слідчого приймають участь в обстеженні зазначеної території, виявляють свідків/очевидців, які спостерігали розвиток та настання наслідків кримінального правопорушення проти довкілля, опитують осіб, які проживають або працюють поблизу місця, у т.ч. на підприємствах, що можуть бути джерелом забруднення, збирають додаткову інформацію про подію та осіб, які причетні до вчинення екологічного злочину, орієнтують особовий склад органів та підрозділів поліції на території обслуговування та суміжних територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення.

У юридичній літературі зазначається, що під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля необхідно з'ясувати низку обставин, зокрема: 1) який об'єкт було забруднено; 2) у чому саме виявилось забруднення; 3) які наслідки сталися в результаті порушення правил скидання у водоймища шкідливих відходів виробництва або шкідливих викидів в атмосферу; 4) які матеріальні збитки заподіяні в результаті цих дій; 5) чи містить це порушення ознаки складу злочину; 6) місцезнаходження безпосереднього джерела забруднення, характер його діяльності й технології виробництва; 7) час викиду відходів і виявлення його наслідків; 8) які спеціальні правила порушені; 9) хто винуватий в їхньому порушенні; 10) які обставини сприяли цьому порушенню [7, с. 76].

Ефективність діяльності щодо встановлення зазначених обставин можлива за умови оперативного супроводження кримінальних проваджень, коли слідча діяльність об'єднується із діяльністю оперативних підрозділів, методи слідчої роботи доповнюються оперативними, а саме оперативне супроводження протікає одночасно із досудовим розслідуванням. В Інструкції [5] передбачено здійснення оперативного супроводження кримінального провадження у випадку створення слідчо-оперативної групи (СОГ) для усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, [5, п. 5.1]. Інші положення зазначеної Інструкції прямо скеровують оперативні підрозділи, працівники якого виконували письмові доручення слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, здійснювати оперативний супровід кримінального провадження з метою забезпечення безпеки його учасників та організації протидії незаконним проявам [5, пп. 8.1, 8.6]. У складі СОГ здійснюється взаємний обмін інформацією між слідчим і оперативними підрозділами Національної поліції. Передача такої інформації може здійснюватися як в усній, так і в письмовій формі. Це дозволяє погоджувати, координувати сумісні дії згідно з отриманою інформацією, та спрямовувати зусилля на з'ясування тих обставин, що підлягають доказуванню в межах кримінального провадження [5, п. 4, 5].

Окрім цього під час оперативного супроводження кримінального провадження здійснюється аналітична діяльність, пов'язана із обробкою, узагальненням одержаних відомостей за результатами проведення процесуальних дій, пошукових та інших заходів; складаються плани узгоджених дій слідчих та оперативних працівників, висовуються та відпрацьовуються версії, плануються та проводяться оперативно пошукові та слідчі дії, тактичні комбінації, що спрямовані на розкриття злочинів проти довкілля, розшук підозрюваних, нейтралізацію протидії досудовому розслідуванню, забезпечення безпеки учасни-

ків кримінального судочинства, забезпеченню відшкодування заподіяної злочинцем матеріальної шкоди і можливої конфіскації майна тощо.

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що ефективна протидія злочинам проти довкілля можлива за умови використання у досудовому розслідуванні можливостей оперативних підрозділів та належного оперативного супроводження кримінальних проваджень. Але у чинному КПК України спостерігаються явні недоліки правового забезпечення зазначеної діяльності. Звідси, ст. 41 КПК України має передбачати здійснення оператив-

ними підрозділами оперативного супроводження кримінального провадження з метою встановлення осіб, які причетні до вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, виконання доручень слідчого, прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, вирішення завдань із подолання протидії розслідуванню та забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, встановлення причин та умов вчинення та вирішення інших завдань кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.01.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.01.2023).
3. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> (дата звернення: 04.01.2023).
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.01.2023).
5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 10.01.2023).
6. Одерій О. В. Теорія та практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 527 с.
7. Книженко С.О. Використання спеціальних знань в розслідуванні екологічних злочинів. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія: Право. Харків, 2006. № 735. Вип. 1. С. 75 - 80.
8. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Правові засади діяльності кримінальної поліції в інтересах кримінального судочинства : монографія. Одеса: РВВ ОДУВС, 2018. 240 с.